

Sâmiha Ayverdi'nin ve Halide Nusret Zorlutuna'nın Romanlarında "Makbul Anne"lik

"Accepted Motherhood" in Novels Of Sâmiha Ayverdi And Halide Nusret Zorlutuna*

Ferda ZAMBAK**

Dede Korkut, 2016/10: 96-108

Öz

Cumhuriyet'in kuruluşuyla başlayan hemen her alandaki sosyal, siyasal, epistemolojik ve ontolojik yapılanma süreci, "yeni insan"ı oluşturmayı hedeflerken modern aile'yi politik bir uğrak olarak kurgulamayı ihmal etmemiştir. Modern aile, Cumhuriyet politikaları için güçlü bir devlet arzusunu taşıyan, toplumu bizzat inşa eden bir metafor olarak tahayyül edilmiştir. Kişilerin okuldan önce toplumsallaşma süreçlerinin başladığı yer olan aile, Cumhuriyet'in modernleşme hareketleri çerçevesinde kadının, erkeğin ve çocukların görevlerinin yeniden tanımlandığı bir alana dönüşmüştür. Bu çerçevede aile ve kadınların üstlendiği annelik rolü, dönemin kadın yazarları tarafından üzerinde titizlikle durulan bir konu olmuştur.

İlk romanı 1938'de yayımlanan Sâmiha Ayverdi, Cumhuriyet'in modernleşme anlayışına getirdiği tasavvufi öğretilerle, kadınları çoğu zaman kıskaç altına alan, kadınlık'ı/annelik'i sadece bir his olarak görme eğilimine dayanan anlayışı tartışmaya açmıştır. Romanlarında kadınları bir karakter ya da birey olmanın ötesinde şahsiyet olarak kurgulama yoluna giden Ayverdi, gerek geleneğin gerekse Cumhuriyet'in makbul kadın kurgusuna yeni teklifler getirmiş ve edebiyat tarihindeki çağdaşı olan diğer kadın yazarlardan ayrılmıştır. İlk romanı 1925'te yayımlanan çağdaşı Halide Nusret Zorlutuna'nın romanlarıyla karşılaştırılma yapıldığında bu ayrımı açık bir şekilde görmek mümkündür. Zira Zorlutuna'nın holistik (bütüncül) vatan vurgusuna işaret ederek kurguladığı kadınlar, ulusun anneleri kimliğini taşıyan *kahraman* kadınlar olarak romanlardaki yerlerini alırken çoğu zaman varoluşlarını zedeleyen bir annelik rolü içerisinde resmedilmişlerdir. Zorlutuna'da *kahramanlık*'a işaret eden davranış ve duygu hâlleri, Ayverdi'de şahısların öncelikle kendi duygu ve düşünce dengelerini önemseyen fakat aile bağları ve bunun getirdiği sorumluluk ekseninden de uzaklaşmayan bir anlayışa dönüşür. Ayverdi'nin romanlarında, aile içi hiyerarşiyi ortadan kaldırarak karakterlerin yaşam felsefesi hâline getirilmeye çalışılan İslamiyet

* Bu makale, *Kadın Yazarlığın Tarihi I: Sâmiha Ayverdi*, adlı sempozyumda bildiri olarak sunulmuştur. (*Kadın Yazarlığın Tarihi I: Sâmiha Ayverdi*, İstanbul Şehir Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü-Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, 20 Aralık 2013, İstanbul.)

** Yrd. Doç. Dr., İğdır Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, (ferdazambak@gmail.com).

ve tasavvufi bakış açısı, kadınların yaşama ait bunalımları karşısında irade geliştirmelerine imkân sağlayan ve millî sorumluluk, ahlâk ilkeleri ile iç içe geçmiş bir hüviyet kazanmıştır.

Çalışmada iki yazarın romanlarından hareketle annelik olgusu, Cumhuriyet'in makbul aile anlayışı ve yazarların bu anlayış karşısında sergiledikleri tutumlar, karşılaştırmalı bir şekilde incelenecek, Ayverdi'nin ve Zorlutuna'nın kadın edebiyatı tarihindeki duruşları tespit edilmeye çalışılacaktır. İki yazar arasındaki farklılıklar, gerek gelenek ve modernlik gibi dolanık söylemlere temas edilerek gerekse Ayverdi'nin ve Zorlutuna'nın İslamiyet'i ve milliyetçi hareketleri yorumlama farklılıklarına değinilerek ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sâmiha Ayverdi, Halide Nusret Zorlutuna, Cumhuriyet Modernleşmesi, Makbul Aile, Makbul Annelik.

Abstract

Social, political, epistemological and ontological re-construction process in almost every aspect, aimed creating "the new human", and while doing this, did not ignore rendering "the modern family" a political resort. The modern family was envisaged as a metaphor who has strong desires for a powerful state for the Republic policies and who builds up the society itself. Family, in which children start socializing before school, was seen as field in which roles of the woman, the man and the children were re-identified in accordance with the modernization movements of the Republic. In this context, the role of maternity undertaken by the family and women has been an issue that women authors of that period meticulously emphasized.

Sâmiha Ayverdi, whose first novel was published in 1938, argued the judgement, which constrains women and has a tendency to perceive womanhood/motherhood just as a matter of feeling, with her sufistic thought on modernization movement of the Republic. Ayverdi differentiated herself from other woman authors of the period by fictionalizing women as a personality, rather than just a character or individual person and by bringing new offers to the "accepted woman" thoughts of both the tradition and the republic. When compared with novels of the coeval author Halide Nusret Zorlutuna, whose first novel was published in 1925, the difference can be seen clearly. The woman, who were fictionalized by Zorlutuna with a holistic homeland emphasis, took place in the novels as heroins, and depicted with a motherhood role, which bruised their entities. The attitudes and feelings, which indicates "valour" in Zorlutuna's novels, evolve to a conception, for which self thoughts and feeling have priority, but never ignores the family ties responsibility it requires. Ayverdi removes hierarchy from the family and tries to make Islamic and sufistic view as life philosophy. National responsibilities, which enable women to develop willpower against dependences of life, mingles with moral values.

Motherhood concept, accepted family conception of the Republic and attitudes of the two authors against these terms will be analysed comparatively and Ayverdi's and Zorlutuna's stances in women literature will be tried to be determined in this study. The differences between the two authors will be indicated both by mentioning complex statements like

tradition and modernity, and emphasizing the difference in their commenting on Islam and nationalist movements.

Keywords: Sâmiha Ayverdi, Halide Nusret Zorlutuna, Modernization of The Republic, Accepted Family, Accepted Motherhood.

Giriş

Bir ulus inşa projesi olarak görülen aile, Cumhuriyet'in modernleşme hareketlerinin üzerinde hassasiyetle durduğu 'modern aile' yapılanması içinde, kadın, erkek ve çocuk rollerinin yeniden belirlendiği, devlet tarafından korunan ve kültürel hafıza tarafından sürekli denetlenen bir kimliğe sahiptir. Anne, baba ve çocuğun kendi gereksinimleri ve istekleri etrafında oluşturabilecekleri doğal kişilikler yerine, devlet politikaları tarafından şekillenen yaşam biçimleri, daha çok yurttaşlık bilinci ile paralel paradigmlar etrafında kendisini inşa eder. Böylece anne, baba ya da çocuk olmak yetişkin ya da yetismekte olan birey olmaktan ziyade, toplumsal ve politik atıflarla oluşturulan rolleri yerine getirmekle sınırlandırılan bir roller alanına dönüşür.

Batı'da yurttaş eğitimi hedefleyen 'Yurttaşlık Bilgisi'nin bağımsız bir ders olarak okul programlarında yer alması ile başlayan yurttaşlık eğitimi, modern merkezî devletlerin gelişimi, konsolidasyon sürecinde eğitimin dönüştürücü rolünün yönetici seçkinler tarafından teşhisi ve batı dünyasında 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hız kazanan dünyevileşme, laikleşme sürecinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla egemenliğin kaynağının ve kullanımının 'millî egemenlik' ilkesi çerçevesinde belirlenerek ihtiyaç duyulan 'yurttaş' profilinin oluşturulması için hazırlanan programlar, (Üstel, 2004: 11) kişilere verdikleri eğitim ile ulusun birliğini ve âhengini güçlendirecek tutum ve davranışları kazandırmayı amaçlamıştır. Bireysel akı ve eğitilmiş iradeyi temel alan pedagojik yöntemler sayesinde ahlâk ve yurttaşlık eğitimi, geleceğin yurttaşlarında birlikte yaşamının temel koşulu olarak görülen 'ölçülülük' ve kendine 'hakimiyet'i geliştirmeyi hedeflemiştir. 19. Yüzyılın reformcu Osmanlı aydınlarının III. Cumhuriyet Fransa'sındaki gelişmeleri ve eğitim alanındaki radikal dönüşümleri yakından izledikleri ve ardından Cumhuriyetçi ideolojinin de Fransız cumhuriyetçilerinin beklentileri ile örtüştüğü göz önünde bulundurulursa, modernleşme ve vatandaşlık eğitimi çabalarının ana eksenini olan 'yeni insan-yeni toplum' kurgusunun birbirleriyle olan yakın ilişkisi daha iyi anlaşılır (Üstel, 2004: 23, 127).

II. Meşrutiyet'le birlikte literatürün başat 'aktör'ü haline getirilen 'vatandaş', Cumhuriyet döneminde de açık olarak tanımlanmayan fakat vurgunun daha çok vatandaşlar topluluğu'nda olduğu bir anlayışı işaret eder. Kitaplarda yer alan vatandaş anlayışı, birey-vatandaşa değil, 'topluluk-vatandaş' anlayışına dayanır. Vatandaşlık organik bir bütünün üyesi, ailenin bir ferdi olmaktır. 'Vatan' bir ortak ev'dir. Vatandaş, vatanın evladı'dır (Üstel, 2004: 73). Cumhuriyet'in ilanını izleyen dönemde de kurucu önderlerin ulus inşa projesinin önemli bir boyutunu oluşturan bu vurgu, makbul aile tasavvurunda kendini göstermiş, aile politik bir aitlik ekseninden tanımlanmaya çalışılmıştır. Ziya Gökalp "Asrî Aile ve Millî Aile" adlı yazısında, aileyi yapısı itibarıyla asrî ve millî olmak üzere ikiye ayırır. Asrî aile Avrupa'ya özgü bir aile şeklidir. Bizde

kurulacak aile tipinin ve kadınlığın millî esaslara dayanması gerektiğini öne sürer. Millî aile tamamen kültürel temeller üzerine oturacak, fertlerin terbiyesi için de ideal bir tip teşkil edecektir " (Gökalp, 1917: 383).

Tanımı ve görev alanı sosyal-siyasi çerçeveler üzerinden oluşturulmaya çalışılan aile, ontolojik manada bireyin kendisi için varlık'ını çoğu zaman görmezden gelmek zorunda kalmış ve onu başkası için normlarla belirlenen bir varlık anlayışına sevk etmiştir. Bu durum, Tanzimat'tan itibaren başlayan batılılaşma çabaları ve Cumhuriyet döneminin uluslaşma sürecinde kendisini en çok "kadın" merkezli hissettiren bir olgu olarak karşımıza çıkar. Gerek kamusal gerekse özel alanın dikkat çeken yurttaşları olarak işaret edilen kadınlar, Cumhuriyet'in modernleşme hareketleri içerisinde kendilerine tanınan siyasal ve iktisadî hayatın içerisinde yer alma, istediği mesleği seçme serbestliği gibi haklara sahip olmalarına rağmen, öncelikle 'analık' rolü/vazifesi üzerinden tanımlanmışlardır. Bu yüzden bütün modernleşme çabalarına rağmen, medeniyetçilik ve milliyetçilik ilkeleri üzerine inşa edilen Türk modernizminin (Göle, 2010: 171) aile söz konusu olduğunda, kadını öncelikle ev içindeki kimliğiyle tanımlamadaki ısrarı, onu yine analık kimliği ve "yuvayı dişi kuş yapar" gelenekçi söyleminin yüklediği sorumlulukların gölgesinde bırakmıştır. Bir taraftan Cumhuriyet'in "yurttaşlık" kavramının kişilere yüklediği hak, vazife ve görevler öte yandan toplumsal gelenek ve görenek gibi bireyleri sözsözsel olarak denetim altına tutan anlayışın kontrolü, kadınları çoğu zaman kanunen kendilerine verilen hakları kullanırken onları tedirgin bir yaşam deneyiminin kısılcığında bırakmıştır. Oysa "yukarıdan aşağıya modernleşme" eğilimiyle birlikte modern olanı millî olanla uzlaştırmaya dayanan laik, Batı yönelimli bir kültür politikası üzerine kurulu ve yeni olanı sadece kendi içinde, bir ilerleme simgesi olarak değil, daha çok geri kalmışlığın işareti olarak gözden düşen zıt eski imgesiyle karşı karşıya koyarak (Bozdoğan, 2012: 18) değerli bulduğu belirtilen modernleşme anlayışı, kadınlar söz konusu olduğunda kendisini sürekli geleneğin ve kültürel hafızanın izleri üzerinden denetlemeye bırakan bir bilinç dönüşmüştür. Aslında bu bilinç 'modern' kavramının dışında değildir. Çünkü geleneksel ile modern arasında süreklilikler vardır ve bunlar birbirinden tamamen ayrı parçalar değildir. Bu noktada, geleneksel ile modern çok genel bir biçimde karşılaştırmak yanıltıcı (Giddens, 2010: 12) olur. Hep belirtildiği gibi, "modernlik" düşüncesinin özünde gelenek ile bir karşıtlık vardır. Somut toplumsal ortamlarda gelenek ile modernliğin birçok birleşimi bulunabilir. Bazen de bu ikisi, esasen herhangi bir genel karşılaştırmayı anlamsız kılacak kadar, sıkı biçimde, iç içe geçmiştir. Gelenek, düşünümsel davranış izlenmesiyle topluluğun zaman-uzam düzenlenmesinin bir araya getirilme tarzlarından biridir ve geçmişin, bugünün ve geleceğin sürekliliği içine yerleştiren bir zaman ve uzam kullanma yoludur. Bütünüyle durağan da değildir; çünkü kültürel mirasını kendinden önce gelenlerden devralan her yeni kuşak tarafından yeniden icat edilmek zorundadır. Gelenek, değişimin herhangi bir anlamlı biçime sahip olabileceği birkaç ayrılmış geçici ve uzamsal sınırların bulunduğu bir bağlama ait olduğundan, değişime çok fazla bir direnç (Giddens, 2010: 41-42) göstermediği gibi, yeni tarafından tekrar biçimlendirilmeye çalışılan fakat geçmişin uzamsal ve düşünsel hafızasından tam bir kopuşu da ifade etmeyen bir özellik gösterir. Bu yönüyle modernlik ikilemlilik olmaktan ziyade, dolanık, geçmişle olan ilişkisi bakımından sistematik olmayan bir yapıyı ihtiva eder. Ayrıca onun "öz-bilgi üretimine doğrudan katılan düşünümselliği ile gündelik eylemlerde uygulanan bilgi arasındaki ilişkiyi istikrarlı kılmayan yapısı (Giddens, 2010: 46) bireyleri ve toplumları teori ile

pratik arasında oluşan süreksizlikte yaşama mücadelesi deneyimine sevkeder. Nitekim Cumhuriyet dönemi modernleşme hareketlerinde, kültürel özü muhafaza etme ve medenileşme arasında kurulmaya çalışılan birliktelik, kadını daha çok 'analık' vasfıyla ve öncelikli görevinin annelik olduğu vurgusuyla ulusal bir imgelem olarak modernleşme hareketlerinin merkezine yerleştirmiştir. Fakat "kadınlık" ve "annelik", modernin bahsedilen dolanık anlamı içerisinde, kendisine sancısız bir yaşam alanı bulamamıştır.

Modern merkezi devletlerin kurulumu ve ulusçuluk fikri ekseninde bilindiği üzere, kadın ulusal imgelemi şekillendirmiş ve toplumun tahayyül edilmiş bir gösterge olarak işlev görmüştür. Dolayısıyla, ulus anlatısı kadın bedeni üzerinden kurulmuş; kadın ulusun, benliğin, manevî dünyanın ve evin duygu yüklü göstereni ve simgesi hâline getirilmiştir. (Saigol, 2000: 218) Cumhuriyet modernleşmesinin batılılaşmayı bir toplumsal değişim projesi olarak kabul ederken "millilik" unsurunu dikkate aldığı (Meriç, 2000: 58-59) hatırlanırsa ulus tahayyülünün merkezine yerleştirilen kadınların annelik rolünün, vatan vurgusuna bağlı olarak tanımlanan vazife eksenini daha iyi anlaşılacaktır. Annelik'in yuva/vatan ekseninde, eşe sadık ve arkadaş, fedakâr ve tahammüllü, çocuklarından sorumlu, eğitilmiş ve ahlâklı olma üzerinden sınanarak kabul gören bir kimlik olduğu ve bunların dışındaki bir annelik halinin, makbul aile'yi yani geleceği garanti altında görülmek istenen vatan tasavvurunu zedeleyeceği düşünülür. Bu yüzden annelik için tanımlanan bu "davranış ve duygu şekilleri, kadını evvelâ hissettiği gibi olmaktan alıkoymuş ve çocuk ile anne, kadın ile koca arasındaki ilişki şekillerine de yön vermiştir. Çünkü "kadının doğal ve öncelikli işi olarak görülen annelik, bütün maddeselliği bir kenara bırakılarak bir 'his' olarak görülme eğilimine dönüşmüştür. Ailenin dışında başka arzu alanları olması beklenmeyen kadın, bir de anne olunca 24 saat kendini adamaya, öfkesini, hayal kırıklığını ve kinini bastırmaya hazır olmalıdır; çünkü bu tarz negatif duyguların kadını daha az anne yaptığı varsayılmıştır. Böylece anneliğin dışında başka bir kadınlık ihtimali de reddedilmiş olur ya da söz konusu annelik mesaisi ile bu ihtimale imkân tanınmaz" (Bayraktar, 2011: 84). Çünkü modernleşme pratikleri içerisinde karşılaşılan gelenek, görenek ve millilik vurgusu, yeni kadın tipini annelik vazifesi ve mesaisi çerçevesinde sürekli denetleyecek ve aşırıya kaçan davranışlarına da mani olacaktır. Özellikle annenin iffetli, fedakâr ve tahammüllü özelliklerinden asla taviz verilmeyecektir.

Cumhuriyet ideolojisinin kuruluşundan itibaren üzerinde durduğu ve dönem dönem artan "vatan için canını feda etme" vurgusu, kitaplarda, yurtseverlik "millet çıkarlarını kişisel çıkarların üstünde tutma" vurgusuyla pekiştirilmiştir. Örneğin, 1973 tarihli yurttaşlık bilgisi kitabında; "Toplum Çıkarlarını Kişisel Çıkarların Üstünde Tutmak" başlıklı derste "bireylerin zenginliğini ve mutluluğunu sağlayan toplum olduğu, bütün bunların karşılığında da tüm yurttaşların toplum çıkarlarını kendi kişisel çıkarlarının üstünde tutması gerektiği" (Oğuz, 2007:120) vurgusu yapılır. Ulus-devlet anlayışı etrafında öne çıkarılan canını feda etme vurgusu, ev içine bakıldığında, anne ve çocuk arasındaki ilişkide anne merkezli olarak, çocuğu için canını feda etme durumuna dönüşür. Ailenin kurum olarak değeri, nüfusun fizyolojik üretimini sağlaması ve çocuklara temel sosyalizasyonun kazandırılmasında yatarken (Şerifsoy, 2000: 157) aile yaşantısının yani ulus geleceğinin garantisi, annelere yüklenen bu türden duygu ve davranış kalıbıyla gerçekleştirilmeye çalışılır.

1.Zorlutuna'nın "Fedakârlık" Çıkmazındaki Anneleri

Halide Nusret Zorlutuna'nın konusu ve kurgusu bakımından aileye ve anneliğe detaylı olarak yer veren *Sisli Geceler* (1925), *Gül'ün Babası Kim?* (1933) ve *Aydınlık Kapı* (1974) adlı romanlarında annelik kendisini en belirgin şekliyle fedakâr ve tahammül eden bir kadın bilinciyle gerçekleştirmeye çalışmıştır. 1925'te yayımlanan *Sisli Geceler* romanında kocası Fikret tarafından aldatıldığını öğrendiğinde Zehra'nın evliliğine son vermemesi, evliliğini devam ettirerek çocuğunun sosyalleşme sürecini kesintiye uğratmaması böyle bir algının sonucudur. Romanın "Sisli Gecelerden Sonra Gelen Gün" (Zorlutuna, 1925: 218) adlı bölümünde, kızı Gaye'nin okuduğu bir roman üzerinden tartışmaya açılan aldatma ve aile bağlarının zedelenmesi konusunda, Zehra'nın aile birliğini devam ettirme ideali çevresinde, aldatan kocayı bile affetmeyi lazım gören anlayışı ve kızı Gaye'yi de bu görüşe iknâ etme çabaları, Zehra'nın aileyi, anneliği toplumsal bir görev olarak algılamış olduğunu ortaya koyar. Zehra, kocasını terk etmek yerine kendini çocuğuna ve mektepteki diğer çocuklara adayarak ruhindaki parçalanmayı aile/millet/devlet ideali etrafında katlanılabilir bir sürece dönüştürmeye, bu ideal doğrultusunda kendini rasyonel bir irade etrafında diri, güçlü tutmaya çalışmıştır. Zehra, toplumsal bir olumsuzluğa meydan vermemek için kendi duygu ve düşüncelerini yani kişiliğini ve kadınlığını göz ardı ederek toplumsal meşruiyet görmeyi önemsemiş ve böyle bir onaylanmayı her şeyin üstünde tutmuştur. Romanın sonunda, tercih ettiği öğretmenlik mesleğine de uygun olarak bütün çocuklara karşı sorumluluklarının bilincinde bir kadın/anne/öğretmen olarak okur karşısına çıkarılmıştır. Zehra, yaralanan kadın benliğini, geleceğin teminatı olarak gördüğü çocuklarla tamir etmeye çalışmıştır (Zambak, 2014: 55-56). Ancak fedakârlığı ve tahammülü, onu bir insan ya da 'karakter' olmaktan uzaklaştırarak âdeta bir *kahramana* dönüştürmüştür. Kızı Emine İşinsu'nun şu cümleleri, Zorlutuna'nın annelerini karakter olmaktan öte, insanüstü bir çaba ve emek gösteren kahraman kadınlar olarak tasvir ettiğini açıklar niteliktedir: "Annemin romanlarına gelince gerçekten iyidirler. Kendisi yazarken pek rahat değildi. Okurlarının değer yargılarını önemser; onların yazılanlarla Halide Nusret'in hayatını karıştırabileceklerinden, bazı gereksiz yakıştırmalar yapabileceklerinden endişe ederdi. İsterdi ki romanlarının başkarakterleri de kendi hayatı kadar lekesiz, namuslu, dürüst bir ömür sürmüş olsunlar. Bu endişe olmasaydı sanırım çok daha kuvvetli, gerçekçi romanlar yazacaktı" (Zorlutuna, 2008: 12).

1933'te yayımlanan *Gül'ün Babası Kim?* adlı romanında, sorumsuz ve ailesine isyankâr bir genç kızın başına gelenler anlatılır. Yaşadığı ilişkiden gayri meşru bir çocuk dünyaya getiren Meclâ, öncelikle toplum dışına itilerek cezalandırılır. Meclâ'nın isyankârlığının arka planında, ikide bir metres değiştiren kaprisli babası ile bütün bu sorunlar içerisinde çocuklarıyla ilgilenemeyen annesi olduğu belirtilir. Meclâ'nın, biraz da bu ihmalkârlığın kurbanı olduğuna ve ecnebî mektebinde aile sıcaklığından uzak bir ortamda büyüdüğüne değinilerek anne babasının sorumsuzluğuna vurgu yapılır. Annesinin *Sisli Geceler*'deki Zehra gibi, kocasının ihanetine veya çeşitli kaprislerine tahammül etmesi, yuvası için mücadele etmesi tesadüf olmadığı gibi, annenin dağılmış bilinci, yaralanmış benliğiyle çocuklarına yol gösterici olamaması ve kızını yaşadıklarından koruyamaması, anneye yüklenen fedakâr ve tahammüllü özelliklerin tartışılmasını zorunlu kılar.

Meclâ, her türden kontrol mekanizmasını yok saydığı, yaşamını kendi arzuları doğrultusundaki tercihlerle belirlediği için cezalandırılmış, yaptığı hatanın bedelini

ödedikten sonra, çocuğuna olan sevgi ve bağlılığı üzerinden tekrar kadınların meşruiyet kazandığı bir alana doğru çekilmiş ve mutlu bir aile tablosu içerisinde ancak romanın sonunda resmedilmiştir.

Terbiye edilmeleri gerektiğine inanılan, öyle dilediği şekilde davranmalarına izin verilmemesi gerektiği düşünülen çocuklar, Cumhuriyet ideolojisinin önem verdiği yurttaşlık meselesinin en önemli başlıklarından biri olarak karşımıza çıkar. Milliyetçi bir taban üzerine kurulmuş olan Cumhuriyet ideolojisi için “iyi evlat” veya “iyi vatanadaş” yetiştirmek, son kertede aile ve devletin birbirini tamamlar nitelikteki iki alanıyla ilintilidir. Söz konusu iki alanın işletilmesinde aile ile okul (devlet) eşgüdümlü şekilde çalışır. Bu süreçte amaç, “ailesine, vatana, millete faydalı bir evlat” yetiştirmektir. Erkeğin ailesini geçindirebilen, iş sahibi biri olarak konumlandığı modern ailede, (Şerifsoy, 2000: 158) ev içindeki sorumlulukların özellikle çocuk merkezli daha fazla anneye yüklendiği görülür. “Türkiye’de kadınlara, pek çok Avrupa ülkesindeki hemcinslerinden daha önce seçme ve seçilme hakkı verilmiş olsa da bu durum onların ataerkil toplumdaki yerlerinde bir değişiklik yapmamıştır. Kızlara yönelik olarak hazırlanan ‘Aile Bilgisi’ dersindeki şu ifadeler, ataerkil ve kadınları sadece çocuklarıyla özdeşleştiren anlayışı ortaya koyar: ‘Kızlarımız kendilerini günden güne yükseltmeye çalışmalıdırlar ki ileride ana oldukları vakit çocukları kendilerine benzesin. Şunu da bilmelidir ki, çocuklar şekilce olduğu gibi huyca da annelerini andırırlar. Sizin bugün öğrendiğiniz şey, kendinizden çok, sizden sonraki çocuklar için lüzumludur” (Şerifsoy, 2000: 165). Annelik’in, çocuk ve onun sorumluluğunu taşımak vurgusu etrafında keskinleşen görev alanı, kadınları çocuklar uğruna kendilerini feda eden ve yaşadıkları huzursuzluklara tahammül ederek kendilerine göre, daha iyi anne olabilme yanlığı içerisine düşürmektedir. Böylece makbul anne ile iyi anne arasındaki belirgin farkın sınırları, bu türden politik söylemler ile belirsizleştirilmeye çalışılmıştır. Zorlutuna’nın 1974’te yayımlanan *Aydınlık Kapı* adlı romanında da *Sisli Geceler* (1925) ve *Gül’ün Babası Kim?* (1933) adlı romanlarına benzer bir şekilde, bu sefer anne Vildan örneği üzerinden, çocuklarının sorumluluğunu taşıyan bir anne profili çizilebilir adına, fedakârlık kavramının kaygan zemininde aşırılığa yenik düşen parçalanmış bir bilinç alanıyla karşılaşırız. Kocasını Ali tarafından aldatılan, kayınvalidesi tarafından hor görülen Vildan, romanın sonunda kız kardeşinin katili olacak Ali’ye, evlatları ‘katilin çocukları’ damgasını yemesin diye, yalancı şahitlik yaparak hapishaneye düşmekten kurtarır: “Zavallı masum çocuklarımın temiz alınlarına ‘katilin çocukları’ damgasını basmamak için ablamın katilini adaletin pençesinden kurtarmaya mecburduk” (Zorlutuna, 1974: 235). Görüldüğü gibi, kadının çocuklarının sorumluluğunu taşıyabilmesi endişesi, romanda toplumsal adalet ve ahlâkın ıskalanmasına yol açmıştır. Vildan’ın romandaki bu ‘aşırı’ davranışı, daha sonra Ali’nin ölümcül bir hastalığa yakalanmasıyla telafi edilmeye çalışılsa da kendi sesini kaybettiğini itiraf eden Vildan’ın bu hatayı bir parça da olsa telafi etmeye çalışması artık imkansızdır: “-O günlerde sana inanıyordum, sana ve daha birçok iyi ve güzel şeye inanmıştım.(...) Sonra hepsini bir bir kaybettim. Sesimi de, asıl sesimi de onlarla beraber kaybettim” (Zorlutuna, 1974: 254). Ne varoluşçu ne de ahlâki anlamda bir şeklinin kalmadığı görülen Vildan, kocasını Ali’nin hastalığında da başından hiç ayrılmayarak yaşaması için elinden geleni yapar. Romanın sonunda ise kültürel bir aitlik ve hafıza geliştirememiş olan çocuklar, âdeta Vildan’ı cezalandırmak için sahneye çıkarılır fakat ertelenmiş adalet artık hiçbir çözüme imkân

tanımaz. Vildan, ancak dünyevî hayatta bulamadığı huzuru, yüzünü sadece Allah'a, İslamiyet'e çevirerek yaşamaya karar verir. Romana adını veren *Aydınlık Kapı* da hazin bir hikâyeden sonra, dünyevî olanla baş edememe, aradığını bulamama noktasında tamamen devreye giren bir inanç metaforu olarak kullanılmıştır. Zorlutuna'nın romanlarında, karakterlerin yaşamlarına eklemlediği görülen İslamiyet, kişilerin yaşam deneyimleri içerisinde bir duyuş ve düşünüş biçimi olarak değil, güvenli bir yer, bir sığınak olarak görülmüştür.

2. Ayverdi'nin Gözünden "Fedakârlık"ın Şahsiyet Kavramıyla Çözömlenen Yolculuğu

Ayverdi'deki İslamî anlayış ve tasavvufî öğretiler, gerek kadın gerekse erkek olmak anlayışı etrafında beliren cinsiyetçi söylemi ortadan kaldıran, onları sorumlulukları/ödevleri ile olduğu kadar, hakları ile de tanımlayan bir anlayışa sevk etmiştir. Bu açıdan Ayverdi'nin romanlarında aile içi hiyerarşik ilişki ortadan kalkmış, kadınlık, erkeklik ve çocukluk halleri, şahsiyet olabilme meselesi üzerinden konu edilmiştir (Zambak, 2014: 130). Oysa Cumhuriyet'in makbul aile tasavvurunda baba, ailenin geçimini sağlamakla yükümlü, velayet ve vesayet hakkına sahip aile reisi olarak konumlanmış ve bu hiyerarşi, aile fertleri arasında duygu ve düşünce alışverişini de kısıtlayan bir biçimin kabul görmesine yol açmıştır. Otorite sahibi baba, otoritesini sarsmayacak bir mesafeden konuşmaya ve ilişki kurmaya çalıştıkça, babalık rolünün akıl ve para kazanmak eksenli tanımı, duygu alanının tamamen anne'ye terk edilmesine neden olmuştur. Böylece babalık'ın/erkeklik'in görev alanı, daha çok madde/akıl üzerinden tanımlanan ve insanî duygulanımların bastırılmak zorunda kaldığı sorunlu bir alan olarak karşımıza çıkmaya başlamıştır. Kısaca, sancılı yaşanan analık rolü kadar babalık da ifade edilmesinin bile erkeklik anlayışına yakışık bulunmadığı baskıcı bir erk eleştirisi altında yaşamaya maruz bırakılmıştır. Kişiyi bütüncül bir varoluşa sevk etmekten alıkoyacak dinamikleri eleştiren Sâmîha Ayverdi, bu noktada Cumhuriyet'in makbul aile tasavvuruna ciddi bir eleştiri getirmiştir.

Romanlarındaki aile tasvirlerinde aile içi hiyerarşiyi ortadan kaldıran Ayverdi, fertlerin birbirleriyle iletişimini, birbirlerinin manevî dünyasını tanımlarını, keşfetmelerini engelleyecek her türden eklentiye aslında yapay bulmuştur. Dolayısıyla holistik (bütüncül) vatan vurgusu etrafında yaşanan milliyetçiliğin insanın varoluşunu zedeleyebilecek tahakkümüne de karşı çıkmıştır. Âdeta dünyaya, maddeye ait olan her düşüncenin, duygunun kontrol etmeye çalıştığı diğer duygu ve düşünceleri aşırılığa sürükleyebilecek tehlikesini fark etmiştir. Bu yüzden tasavvuf felsefesinden gelen mânâ, sadece kişileri iyi/olumlu bir bakış ile akıl-ruh arasında kurulması gereken dengeye davet ederek ona mevcudiyet kazandıracak bir algı olarak vardır. Dolayısıyla dünyevî nazarın/bakışın yani maddeye ait bir gözetleme ve kontrol etme/edilme biçiminin, ruhu/mânâyı iskalayabileceği ya da kişiler üzerinde bir tahakküm kurabileceği düşüncesi, onun romanlarında kadın ve erkek ayrımı olmaksızın, gerektiğinde dışarıda bırakılabilecek bir bilinç olarak vardır. Bu yüzden Ayverdi'nin romanlarındaki kadınlar/anneler, Zorlutuna'nın kadın kurgusu ile karşılaştırıldığında mevcudiyetlerini, sorumluluklarını önemseyen ve bu eksen daima akıl-ruh, madde-mânâ dengesinde inşa etmeye çalışan karakterler olarak okurun karşısına çıkar. Hakk'a ait olan olumlu nazar/bakış, yaşanan dramatik olayların da gönüllü bir razı oluş içerisinde karşılanmasını ve bunların süreç içerisinde sağaltılmasına sağlar. Böylece toplumsal alışkanlık, gelenek, görenek gibi kişileri sıkı sıkı denetleyerek mevcudiyeti

baskı altına alan görüşlere de bir eleştiri getirmiş olur. Örneğin 1942'de yayımlanan *İnsan ve Şeytan* adlı romanında İsmet Hanım, evliliği boyunca kocasına sadık ve ona arkadaşlık eden bir eş olma tavırlarıyla Ayverdi'nin ideal kadını olarak romandakini yerini alır. İsmet, kocası Şevket'in maddi dünyaya olan bağlılığın aksine, beşeriyetin ötesindeki hayata önem veren ve eleştirilerini buna göre yapan bir kadındır. Şevket kendisini olduğu gibi kabul ettiğini söyleyen karısı İsmet'in "yaratıcı kuvvetin önünde beşeriyetin, küçüklüğünü bildiği nispette büyüdüğünü iddia" (Ayverdi, 2009: 16) eden mizacını çok iyi bilmekle beraber, bunu göz ardı eden bir yaşam sürdürmektedir.

İsmet'in anlatıldığı "Karım, hayat sâhamın pürüzlerini temkinli ve bilgili elleriyle düzelten, hazırlayan büyük kadın, benim için bu varlık âleminde en kavî en kutsi mesnettir. Onun aslı, dürüst ve ağırbaşlı şûuru, beni en genç yaşımdan itibaren sevk ve idare etmiştir. Karım, bir yandan temkinli, irâdeli bir zevke ve iyi bir insan vasfı ile bana ve cemiyete karşı vazifelerini yaparken, mânevi bir temizlik ile de, kendine karşı mükellef olduğu kadar bir takım insanlık borçları bulunduğunu söyler ve hayâtın bin türlü cereyânına, zıt ve muhâlif rüzgârına rağmen, etrafını, bu sığındığı kaleden seyrederek ve hiçbir kuvvetle dışarı sürüklenmez" (Ayverdi, 2009: 3) şeklindeki cümleler, Ayverdi'nin dingin bir iç tabiat, ailesine olduğu kadar, topluma karşı vazifelerini de bilen salt aklın ve ilmin rehberliğini yeterli bulmayarak hayatın bütün zıtlıklarına karşı temkinli olabilen şahsiyetteki kadınları ideal olarak sunduğunu gösterir. Romanda İsmet'in tam zıddı özellikler taşıyan Şevket ise olumsuzlanan, maddî yükselmeyi her şeyin üstünde tutan etrafını da buna göre yorumlayan biri olarak resmedilir. Kızları Güzin'e talip olan doktor Ferhat'ı değerlendiren Şevket'in zekâyı öne çıkaran konuşması üzerine, İsmet'in "(...) zekâ başka, seciye başka şeydir. Bu ikiyi birbirine karıştırma ve zekî dediğin kimselerin behemehal şahsiyet sâhibi olmalarını iste" (Ayverdi, 2009: 16) ifadeleri karşısında, Şevket'in "-Ferhat gibi zekî, girgin, atılgan ve becerikli bir adam, her genç kız için nâdir bir fırsattır" (Ayverdi, 2009: 25) söylemi, karı kocanın birbirinden ayrılan mizaçlarını ortaya koymakla beraber, Ayverdi romanlarının merkezinde olan şahsi yolculukların, aile ferdi olmak gibi aslında oldukça politik bir eylem ve duygu alanının ifadesi olarak yaşanan anne ve baba rollerinde etkisini kaybetmediğini ifade eder. Böylece şahsiyetli olmak meselesi, romanlardaki aile inşasında daha açık bir vurgu ile dile getirilir. Nitekim kocası Şevket'in aldatması karşısında onunla yollarını ayıran İsmet, çocuklarıyla beraber yaşamaya devam eder. Kocasıyla evliliğini yürütmek için uğraşmaz. Ayrıca, kocasına öfke duymaktan da kendini korur. İnançlarıyla maddi ve manevi dünyayı birbirinden ayıran İsmet'in maddi dünyada başına gelen felaketlere, tasavvufî bir bakış açısıyla razı olmayı tercih etmesi ve bunu, "Buyruğuma râzı olmayan, benden başka Rab arasın' sitemine mazhar mı olayım? Hatta ben onun kazasından korunmak için duâ etmek küfrünü dahi işleyemem" (Ayverdi, 2009: 202) cümleleriyle ifade etmesi, onu beşeri bir sorgulamanın uzağında da tuttuğunu ifade eder. Aldatan koca karşısında İsmet, aile bağlarını ayakta tutabilmek adına tüm benliğini ailesine adamamıştır. Böyle bir duruma göz yumarak kocasını tekrardan kazanma uğraşısı içerisine girmemiş, kendini de tekrardan böyle bir amaç üzerinden kurgulama gereksinimi duymamıştır. Ayverdi'nin *Son Menzil* (1943) adlı romanında da Seniha'nın, kocası Siret'in uygunsuz davranışları ve aldatmaları karşısında gösterdiği sabır ve tahammül, toplumsal bir portre olarak aile içerisinde tahammülün daha çok kadına düşen bir görev olduğunu gösterir gibidir. Fakat yine de Seniha'nın Siret'i kazanabilmek

adına uğraşlarda bulunmaması, bunun yerine onu eleştirerek uyarması dikkat çekicidir: “-Evet Siret, korkma sözü uzatacak değilim yalnız tekrar edeyim ki, bu çatının nezâhetine daha fazla leke sürmene müsaade edemem” (Ayverdi, 2007: 79). Romanda *İnsan ve Şeytan*'daki İsmet gibi, Seniha da kendini tamamen yuvaya adama zorunluluğu içerisinden tasvir edilmemiştir. Kocasının onaylamadığı davranışlara tahammül etmemiş, ona uyarılarda bulunarak ölçsüz davranışlarını, yaşadığı evin alanına taşmasına müsaade etmeyeceğini söyleyerek kendi iradesini görünür kılmıştır. Burada Seniha'nın bir çocuğunun olmayışı, önemli bir faktör olarak karşımıza çıksa bile, Ayverdi'nin, entellektüel, mutasavvıf kimlikli kadınları ideal olarak sunmasının payı büyüktür. Bu durum, ondaki kadın kimliklerini Cumhuriyet ideolojisiyle ancak sorumluluk bilinci noktasında uyumlu hâle getirir: “Çok defa, sadece ecdat mirası bir şifahi kültüre malik olan ana, bu emaneti evladına devretmek hususunda kendini borçlu ve mesul tutmayı bir mukaddesat borcu sayardı. Zira içinde bir imanın cezbesini yaşatan bu kadın için evlat, evvela din ile vatanın, sonra da kendinin emanet malı idi. Binaenaleyh Hak'tan gelmiş bu emaneti, onu verene layık bir insan olarak yetiştirmek elbetteki vazifelerin en mukaddesi demektir...” (Ayverdi, 2003: 130). Bahsedilen sorumluluk ve vazife anlayışı, bütün maddeselliği bir kenara bırakılarak haktan gelip halka gidecek olan bir şekilde olacaktır. Dolayısıyla Ayverdi'nin milliyetçilik ve İslamiyet vurgusu, Zorlutuna'daki gibi kadınlığı ve onun şahsiyetini iskalayan sıkı bir ödev anlayışı çizgisinde olmayacaktır.

1939'da yayımlanan ana karakter Aliye'nin manevî dünyasına, kendini bulmak yolundaki macerasına odaklanan *Batmayan Gün*, manevi yükselişin gerekliliğini imleyen bir kurguya sahiptir. Hayatın maddi unsurlarına fazlasıyla önem veren bir anne ile kızını anlamaya çalışan bir babanın yanında büyüyen Aliye, manevî âlemi ve bu âlem içinde kendisinin yerini bulmaya çalışır. “Bu kız, babasının basit ve dümdüz rûhunu, anasının sahte ve boş hislerini atlayarak, büyük babasının mîzacının, duygu ve kabiliyetlerinin mîrasçısı olmuştu. Tahsîlini Avrupa'nın muhtelif şehirlerinde yapmış, fakat babasının emekliye ayrılmış olmasından dolayı, diploması geri kalmıştı” (Ayverdi, 2009: 11) cümleleriyle anlatılan Aliye, aldığı iyi eğitim, entellektüel mizacı ve ölmüş büyükbabası gibi manevî dünyası derin biri olarak tasvir edilir. Fakat babasının kendisini anlamaya çalışmasına rağmen, hassasiyetleri bakımından birbirlerine benzemezler. Anne ise kızını sık sık eleştiren, eğlenceye düşkün biridir. Çünkü o, maneviyattan çok maddi dünyaya önem veren bir kadındır. Bu yüzden Aliye, anne babasının, hayatına manevî bir yön çizebilecek algıyı kendisine veremedikleri konusunda onları eleştirir: “-Bildiğim bir şey varsa, ne sen, ne de annem, ruh hayâtıma bir istikamet vermediniz. Sen sadece rahatımı ve sıhhatimi düşündün. Disiplinli bir hayat içinde yalnız sistemli ve müspet bir zihnî terbiye verdin. Fakat maddenin mekanik hudûdunu aşmadın, bu sûretle de rûhî bünyemin teşekkülü hâsıl olmadı. Böylece de yalnız bilginin sathında kaldım. Kazandığım bu sermâye ile hayatta bir mevkî sahibi olabilirim, fakat bir insan olamam” (Ayverdi, 2009: 17). Genç kızın bakış açısından anne ve babaya hatırlatılan sorumluluklar, görüldüğü üzere sadece maddi ihtiyaçlar ve zihni terbiyeyle sınırlandırılmış görev anlayışından ibaret olmadığı gibi, cinsiyetçi bir sorumluluk anlayışı üzerine de inşa edilmemiştir. Sorumluluk alanı kadına ve erkeğe eşit bir anlayış üzerinden paylaştırılmış, mesele kadın ve erkek olmanın ötesinde, madde ve mânâ birlikteliğini kurabilmiş insan merkezinde yoğunlaştırılmıştır. Anlatıcının Aliye'nin annesi Fikriye Hanım ve o dönemin kadınlarıyla ilgili “Halbuki annesi ve annesi gibi olan cemiyetin dedikodu ile gıdâlanan tabakası, midelerine rastgele her şeyi

dolduran pisboğazlar gibi, seve seve bu dışı yaldızlı içi zehir lokmayı yutuyor, fakat mide fesadından ve hafakandan da bir an kurtulmuyorlardı” (Ayverdi, 2009: 47) eleştirileri, maddeye aşırı düşkün olmanın sakatlığı etrafında dile getirilir ki vaziyet erkek-baba karakterleri için de değişmez. *İnsan ve Şeytan*’daki Şevket’in şehvetinin kurbanı olması etrafında yaşadıkları, yazarın kadın/anne için öngördüğü duygu ve davranış şekillerinin erkek/baba için de geçerli olduğunu ifade eden ibretlik bir öykü olarak sunulur. Dolayısıyla Ayverdi’nin romanlarında anne ve baba olmak noktasında ciddi bir ayırım söz konusu değildir. Bu tamamen Ayverdi’nin insana olan bakış açısıyla yakından ilgilidir. Ayverdi “Ebeveyn ve Evlât Münasebetlerine Dâir” başlıklı yazısında insanın hayattaki varolma gayesini şöyle özetler: “(...) insanlar dünyaya yaratılışlarıyla beraber getirdikleri fazlalıklarını atmak, eksiklerini tamamlamak böylece de kontrollü ve düzenli olmak seviyesine varıp egolarının esaretinden kurtularak mânevi hürriyete erişmek için gelirler. İnsanoğlu için ferahlık ve huzur ancak buna bağlıdır” (Ayverdi, 2008: 94). Mâziden beslenen, hikmet ve irfânın yer aldığı ve millî iffete değer verilen bir eğitim anlayışını öne süren Ayverdi, romanlarındaki kadın, erkek ve çocuk karakterlerini bu anlayışı okura verecek şekilde kurgulamış, sadece beşeri/maddî bilgi ile yetinen kişileri, sığ ve kaçınılmaz bir şekilde garbın gösterişine hayranlık duyan tipler olarak sunmuştur.

Sâmiha Ayverdi, romanları haricindeki pek çok yazı ve röportajında, özellikle kadınların eğitimi konusundaki görüşlerini, öncelikle eski kadını anlatmayı tercih ederek şöyle dile getirir: “Eski kadının büyük çoğunlukla okuyup yazması yoktu. Fakat ona câhil demek, yanlış olduğu kadar hatâdır da. Zîra eski kadın kendisine medenî, içtimâî formasyonunu veren bir şifâhî kültüre sâhipti. Bunun neticesi olarak da memleket realitelerine âşina ve kelimenin tam mânâsı ile vatanın su katılmamış evlâdı her hâliyle, her tutumu, duygusu, düşüncesi, yaşayış ve hayâtının bütünüyle yerli ve millî damgasını taşıyan bir varlıktı” (Ayverdi, 2013: 95). Eski kadının okuma yazma bilmemesine rağmen, sahip olduğu şifâhî kültürü ve memleket realitesine olan ilgisini vurgulayan Ayverdi, vatana ve millete faydası bulunan yerli/millî eğitimi benimser. Bu yüzden varlıklı fakat çalışmayan kadınların eğlence düşkünlüğünü, zamanlarını yararsız işlerle harcamalarını eleştirir ve bunu Türkiye’nin önemli bir kadın meselesi olarak ele alır: “Çalışmayan varlıklı veya aşırı refahlı kadına gelince, kanaatime göre, asıl Türkiye’nin kadın meselesi, bu zümrenin ele alınması, daha doğrusu kazanılmasıyla bir düzene girebilir. Zamânını kumarda, gece kulüplerinde, çeşitli eğlence yerlerinde, sinema, tiyatro, berber, terzi gibi sırf şahsî zevk, îtiyat ve ihtiraslarını karşılama yolunda geçirmekte olan bu varlıklı kadın, memleketin yalnız kaybolmuş zümresini değil, aynı zamanda zararlı ve hattâ tehlikeli sınıfını teşkil etmektedir” (Ayverdi, 2013: 97). Hem evde hem de dışarıda çalışan kadınların ise “(...) ya bir hemcinsine ya da bir teşekkülün yardımına muhtaç” (Ayverdi, 2013: 51) olduğunu belirten Ayverdi, eğitim ve ahlâk’ı sadece ilmî bilgi ile sınırlamayı eski kadın tipinin bünyesinde taşıdığı şifâhî ve millî unsurları yeni kadın tipine referans gösterir.

Sonuç

Halide Nusret Zorlutuna'nın romanlarında kadın/anne olmak meselesi, Cumhuriyet modernleşmesinin ulus bilinci ile uyumlu, milliyetçiliğin holistik vatan algısıyla alımlanan, makbul yurttaş olma özelliklerinin annelik rolü üzerinde etkili olduğu bir bakış açısından ele alınmıştır. Bu yüzden vatana canını feda etmek bilincinin annelik ekseninde, aileye kendini feda etmeye dönüştüğü gözlemlenmiştir. Kadının tüm sorumlulukları, analık vazifesinin fedakârlık vurgusu etrafında yoğunlaştırılmıştır. Bu durum Zorlutuna'nın kadınlarını/annelerini, çoğu zaman zedelenen kadınlık gururlarına rağmen, bunu görmezden gelerek ya da bastırarak yaşamak zorunda bırakmıştır. Bu türden bir varoluş, süreç içerisinde Zorlutuna'nın kadınlarının gerek ailelerine gerekse topluma olan görevlerini ıskalamalarına ve iyice mutsuz olmalarına neden olmuştur. Mutsuz oldukları noktada, daha yoğun şekilde devreye giren dini inanç, onlar için bir sığınak, huzur bulabilecekleri bir kapı olarak gösterilmiştir. Dünyevi ve ilahi olanın sınırları birbirinden ayrılmış, İslamiyet onların hayatlarına eklenen bir bakış açısına, inanma ihtiyacından kaynaklanan güvenli bir yer bulma tesellisine dönüşmüştür. Oysa Sâmiha Ayverdi maddi ve manevi olanı birbirinden ayırmamış, bunlar arasında dengeli bir birlikteliğin kurulması gerektiğini öne sürmüştür. Bu durum, milliyetçilik söyleminin, gelenek ve göreneğin özellikle kadınları kıskaç altına alan, onları haklardan çok kendilerini ailelerine adayan ödevlerle tanımlayan yapay ve buhranlı annelik deneyiminden korumuştur. Böylece Ayverdi'nin kadınları, annelik'i tamamen politik bir kimlik kurgusu etrafında yaşamaktan ziyade, toplumsal öneminin farkında ve bir şahsiyet bilinciyle yaşanması gerektiğini vurgulayan karakterler olarak kurgulanmıştır. Ayverdi'yi önemli ve Zorlutuna'dan farklı kılan bir diğer özelliği de istenen, arzu edilen insan modelinin cinsiyetçi ve hiyerarşik bir kategorizasyona gidilmeksizin sunulmasıdır. Anne, baba ve çocuk arasındaki iletişimi sekteye uğratacak, herhangi birini silikleştirip kişiliksizleştirecek her türden anlayış dışarıda bırakılmıştır. Dolayısıyla Cumhuriyet ideolojisinin aileyi tamamen bir politik uğrak olarak gören ve kişileri bu yönde şekillendirerek doğal kişiliklerini, varoluşlarını göz ardı eden makbul anne ve aile tasavvuruna da ciddi bir eleştiri getirmiştir.

KAYNAKÇA

AYVERDİ, Sâmiha (2003). *Milli Kültür Meseleleri ve Maarif Davamız*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.

AYVERDİ, Sâmiha (2007). *Son Menzil*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.

AYVERDİ, Sâmiha (2008). "Ebeveyn ve Evlât Münasebetlerine Dâir", *Hatıralarla Başbaşa*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, s. 94.

AYVERDİ, Samiha (2009). *Batmayan Gün*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.

AYVERDİ, Sâmiha (2009). *İnsan ve Şeytan*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.

- AYVERDİ, Sâmiha (2013). "Kadın Ediplerimizle Röportajlar", *O da Bana Kalsın: Röportajlar, Anketler*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, s. 51.
- AYVERDİ, Sâmiha (2013). "Kadın Hakkında Röportaj", *O da Bana Kalsın: Röportajlar, Anketler*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, s. 97.
- BAYRAKTAR, Sevi (2011). *Makbul Anneler, Müstakbel Vatandaşlar*, Ankara: Ayızı Yayıncılık.
- BOZDOĞAN, Sibel (2012). *Modernizm ve Ulusun İnşası: Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Mimari Kültür*, İstanbul: Metis Yayınları.
- GİDDENS, Antony (2010). *Modernliğin Sonuçları*, (çev. Ersin Kuşdil), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- GÖKALP, Ziya (22.11.1917). "Asrî Aile ve Millî Aile", *Yeni Mecmua*, S. 20, s. 383.
- GÖLE, Nilüfer (2010). *Modern Mahrem Medeniyet ve Örtünme*, İstanbul: Metis Yayınları.
- MERİÇ, Nevin (2000). "Kadında Meydana Gelen Değişimlerin Tarihselliğinden Bir Kaç Kesit", *Osmanlı'dan Cumhuriyete'e Kadının Tarihi Dönüşümü* (der. Ayşenur Kurtoglu, Nevin Meriç, Mualla Gülnaz, Nazife Şişman, Yıldız Ramazanoğlu, Cihan Aktaş, Elif H. Toros, Sibel Eraslan), İstanbul: Pınar Yayınları, s. 58-59.
- OĞUZ, Aylın Kılıç (2007). *Fedakâr Eş-Fedakâr Yurttaş: Yurttaşlık Bilgisi ve Yurttaş Eğitimi, 1970-1990*, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- SAİGOL, Rubina (2000). "Militarizasyon, Ulus ve Toplumsal Cinsiyet: Şiddetli Çatışma Alanları Olarak Kadın Bedenleri", (der. Ayşe Gül Altınay), *Vatan Millet Kadınlar*, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 218.
- ŞERİFİSOY, Selda (2000). "Aile ve Kemalist Modernizasyon Projesi 1928-1950" (der. Ayşegül Altınay), *Vatan Millet Kadınlar*, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 157-165.
- ÜSTEL, Füsün (2004). "Makbul Vatandaş"ın Peşinde: II. Meşrutiyet'ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ZAMBAK, Ferda (2014). *Dört Kadın Yazarın Romanlarında "Makbul Aile"* (Halide Nusret Zorlutuna, Muazzez Tahsin Berkand, Kerime Nadir Azrak, Sâmiha Ayverdi), Yayımlanmamış Doktora Tezi, Muğla: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ZORLUTUNA, Halide Nusret (1925). *Sisli Geceler*, İstanbul: İkbâl Kütüphanesi.
- ZORLUTUNA, Halide Nusret (1933). *Gül'ün Babası Kim?*, İstanbul: Remzi Kitaphanesi.
- ZORLUTUNA, Halide Nusret (1974). *Aydınlık Kapı*, İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- ZORLUTUNA, Halide Nusret (2008). *Aşk ve Zafer*, İstanbul: Timaş Yayınları.